

IMPLICITNI STAVOVI PREMA POSVOJENOJ DJECI – TREBA LI BUDUĆIM STRUČNJACIMA (DODATNA) EDUKACIJA O TEMI POSVOJENJA?

Josipa Vučković

Dječji vrtić Vrbik

Šetalište Jurija Gagarina 10, 10000 Zagreb

jos.vuckovic@gmail.com

Koraljka Modić Stanke

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

kmstanke@ffzg.hr

Sažetak

Prema National Adoption Attitudes Survey (2002) polovina Amerikanaca za posvojenu djecu smatra da će vjerojatnije imati probleme u ponašanju i školovanju, a trećina da će vjerojatnije imati medicinske probleme i probleme s drogom/alkoholom te manje vjerojatno biti sretna, samopouzdana i dobro prilagođena. Slični rezultati dobiveni su i na stručnjacima – školskim savjetnicima, socijalnim radnicima i obiteljskim terapeutima, što upozorava na mogućnost stigmatizacije posvojene djece, čak i kod profesionalaca koji (im) pružaju podršku i pomoć. S ciljem istraživanja te teme u Hrvatskoj ispitivali smo implicitne stavove prema posvojenoj djeci kod budućih stručnjakinja (psihologinja, socijalnih radnica i učiteljica) te ispitali njihovu informiranost i potrebu za edukacijom o posvojenju. Studentice ($N = 255$) su po slučaju pridijeljene jednoj od četiri skupine. Nakon čitanja jedne od četiri vinjete (biološko/posvojeno dijete \times 1/2 roditelja) trebale su procijeniti osobine, potrebu za stručnom pomoći te potencijalne buduće probleme opisanog djeteta. Studentice su osobine i buduće probleme djeteta procjenjivale neovisno o načinu formiranja obitelji, ali su ipak potrebu za stručnom pomoći u slučaju posvojenog djeteta procijenile većom. Vlastitu informiranost buduće stručnjakinje procjenjuju slabijom – pri čemu kao glavne izvore informacija o posvojenju uglavnom navode televiziju/dnevne novine, internet te obitelj i prijatelje, dok istovremeno takve sadržaje smatraju dosta korisnima za buduću profesiju. Rezultati sugeriraju potrebu za dodatnom edukacijom na temu posvojenja u sklopu fakultetskog obrazovanja – u svrhu osiguravanja većeg znanja i osviještenosti budućih stručnjaka te prevencije stigmatizacije posvojene djece.

Ključne riječi: implicitni stavovi, informiranost o posvojenju, posvojena djeca, posvojiteljske obitelji, studenti pomagačkih struka

UVOD

Zamislite da ste zaposleni na radnom mjestu koje od Vas zahtijeva svakodnevni kontakt s djecom. Vaš najnoviji zadatak je donijeti stručnu procjenu o djetetu XY na temelju prikupljenih informacija. Pregledom dostavljenih spisa opazite napomenu da je dijete posvojeno. Hoćete li uspjeti zanemariti tu činjenicu i donijeti procjenu bez obzira na nju – baš kao da je riječ o bilo kojem drugom djetetu? Rezultati istraživanja provedenog u SAD na općoj populaciji (National Adoption Attitudes Survey, 2002) ne govore tome u prilog; gotovo 50% sudionika smatra da će posvojena djeca u odnosu na ostalu vjerojatnije razviti probleme u ponašanju i školovanju, a više od 30% smatra da će posvojena djeca vjerojatnije imati medicinske probleme i probleme s drogom/alkoholom te manje vjerojatno biti sretna, samopouzdana i dobro prilagođena. Slični rezultati dobiveni su i na stručnjacima – školskim savjetnicima, socijalnim radnicima i obiteljskim terapeutima (Kriebel i Whitten, 2014), što sugerira da bi posvojena djeca - osim od strane okoline - mogla biti stigmatizirana i od strane profesionalaca kojima je posao da (im) pružaju podršku i pomoć. Budući je ta tema u RH dosad slabo istraživana, u ovom radu zanimalo nas je hoće li budući stručnjaci posvojenu djecu percipirati različito od ostalih, kolika je njihova trenutačna informiranost o temi posvojenja te koliko korisnim za svoje buduće profesije procjenjuju uključivanje takvih sadržaja u fakultetsko obrazovanje.

Istraživanja koja ispituju postojanje razlika u problemima djece iz posvojiteljskih i bioloških obitelji daju nekonzistentne rezultate. U nekim istraživanjima takve razlike nisu pronađene (Borders, Black i Pasley, 1998), dok rezultati drugih sugeriraju veću šansu razvoja problema u ponašanju (Swinton, 2011) te psiholoških (Behle i Piquart, 2016) i obrazovnih (Van Ijzendoorn, Juffer i Poelhuis, 2005) poteškoća kod posvojene djece. Istraživanja također pokazuju da posvojena djeca dolaze u kontakt sa stručnjacima za mentalno zdravlje u postotku koji uvelike premašuje njihovu zastupljenost u općoj populaciji (Brand i Brinich, 1999). Neki autori smatraju da nalazi istraživanja koji govore o većoj potrebi posvojene djece za dodatnim podukama i o učestalijim pritužbama učitelja na njihovo ponašanje (Howard, Smith i Ryan, 2004) te pojačanom upućivanju posvojenika k stručnjacima za mentalno zdravlje, čak i kad se radi o relativno malim poteškoćama (Brodzinsky, 1993) nisu nužno odraz veće potrebe/problema posvojene djece, već, barem djelomično, odraz stavova društva i formiranih očekivanja prema posvojenoj djeci.

Stručnjaci koji rade s djecom trebali bi prije svega biti svjesni da je većina posvojene djece dobro prilagođena i u interakciju s njima kretati s tom pretpostavkom. Također, važno je da budu informirani o temi posvojenja i educirani o specifičnostima posvojiteljskih obitelji jer nedostatak znanja o posvojenju kod stručnjaka može dovesti do neadekvatnog postupanja s članovima posvojiteljskih obitelji (Post, 2000). O tome svjedoče negativna iskustva članova posvojiteljskih obitelji sa stručnjacima iz područja obrazovanja (Donalds, 2012) i mentalnog zdravlja (Brodzinsky, 2013), a sličan trend opaža se i u Hrvatskoj, gdje su posvojitelji nezadovoljni razinom educiranosti stručnjaka u centrima za socijalnu skrb i odgojno-obrazovnim ustanovama o temi posvojenja i njihovom (ne)osviještenosti o ključnim temama

vezanim uz posvojenje (Kralj, Modić Stanke i Topčić-Rosenberg, 2014). S obzirom na to da percepcija stručnjaka kao nedovoljno educiranih kod posvojitelja može stvoriti otpor u traženju stručne podrške i pomoći (Miall, 1987), trebalo bi u sklopu sustava visokog obrazovanja omogućiti (dodatnu) edukaciju na temu posvojenja budućim stručnjacima kako bi se osigurala njihova kompetentnost u radu s posvojiteljskim obiteljima. Važnost učenja takvog sadržaja prepoznaju i sami stručnjaci koji samostalno iskazuju potrebu za više edukacije u tom području (Post, 2000).

Ispitivanja stavova prema članovima posvojiteljskih obitelji relativno su rijetka, posebno ona usmjerena na stavove stručnjaka. Rezultati istraživanja implicitnih stavova budućih psihologinja i odgojiteljica (Modić Stanke, 2016) pokazali su da će se u slučaju eventualnog postojanja eksternaliziranih ponašanja posvojeno dijete odnosu na biološko procjenjivati tužnijim, emocionalno nestabilnijim, nižeg školskog uspjeha, niže motiviranim za učenje te više nezainteresiranim za sudjelovanje u nastavi. Baš kao u gore navedenom istraživanju - budući da su implicitni stavovi više nesvjesni, stabilniji i manje podložni socijalno poželjnom odgovaranju u odnosu na eksplicitne (Strack i Deutsch, 2004) - i u ovom istraživanju primijenjena je metoda vinjete kako bi se ispitali upravo implicitni stavovi budućih stručnjaka prema posvojenoj djeci; ciljana skupina su i ovdje bili studenti - iz razloga što njihovi stavovi (za razliku od stavova stručnjaka s dugogodišnjim stažem) neće biti pod utjecajem dosadašnjeg iskustva u praksi. Međutim, u ovom istraživanju željeli smo uzorak proširiti na pomagačke struke s kojima se članovi posvojiteljskih obitelji najčešće susreću i s čijom educiranosti na temu posvojenja u pravilu nisu zadovoljni. Stoga je cilj ovog istraživanja bio ispitati stavove prema posvojenoj djeci kod budućih psihologinja, socijalnih radnica i učiteljica u Republici Hrvatskoj te ispitati njihovu trenutačnu informiranost i potencijalnu potrebu za edukacijom o temi posvojenja. Očekivano je da će buduće stručnjakinje djetetu iz posvojiteljske obitelji pripisivati veći stupanj nepoželjnih osobina, budućih problema te potrebe za stručnom pomoći nego djetetu iz biološke obitelji, tim više ako se radi o djetetu iz jednoroditeljske posvojiteljske obitelji. Očekivano je da će buduće stručnjakinje svoju upoznatost s temom posvojenja procjenjivati slabom do prosječnom, da će njihov izvor informiranosti u najmanjoj mjeri biti onaj akademski te da će obrazovne sadržaje vezane uz posvojenje procjenjivati umjereno do podosta korisnima za buduću profesiju.

METODA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 255 studentica upisanih na 1. i 2. godinu preddiplomskog studija psihologije (20,4%), socijalnog rada (41,6%) i učiteljskog studija (38%) na Sveučilištu u Zagrebu. Sudionice su imale između 18 do 29 godina ($M = 19,99$, $SD = 1,46$), a njih 21% u svojoj okolini ima blisku osobu koja je član obitelji nastale posvojenjem.

Instrumenti

Hipotetički opis djeteta i situacije navedeni u vinjeti svjesno su bili dovoljno uobičajeni i nespecifični da bi se mogli primijeniti na bilo koje dijete. Složeni nacrt istraživanja 2×2 (broj roditelja \times način formiranja) osmišljen je kako bi se dodatno provjerilo razlikuju li se njihovi stavovi ovisno o strukturi i/ili načinu formiranja obitelji, a kombinacijom informacija o tome dolazi li dijete iz biološke ili posvojiteljske obitelji te živi li s jednim ili dva roditelja, nastale su četiri verzije iste vinjete.

Primjer vinjete:

Marko ima osam godina. Jedino je dijete bračnog para Jurić, kojima se ostvarila želja da postanu roditelji kada su posvojili Marka. Marko s njima živi u mirnijem kvartu u Zagrebu. Ide u drugi razred osnovne škole u kojem ima nekoliko prijatelja s kojima provodi vrijeme u igri. Posvađao se s jednim od njih prije nekoliko dana na školskom igralištu za vrijeme odmora. Dječaci su se međusobno okrivljavali i nisu htjeli reći razlog sukoba, ali je učiteljica smirila situaciju. Kada su gospođa i gospodin Jurić došli po Marka, zabrinuli su se ugledavši ga kako ih čeka na klupi sa suzama u očima. Pitali su ga što je bilo, ali im je rekao da ne želi sada razgovarati o tome.

Prema prethodnim istraživanjima koja sugeriraju razlikovanje posvojene i biološke djece s obzirom na akademski, ponašajni i psihološki kontekst (Modić Stanke, 2016), odabrano je 17 osobina za koje je trebalo procijeniti u kojoj mjeri opisuju dijete iz priče zaokruživanjem broja na skali od 1 (*nimalo*) do 5 (*izrazito*). Slijedilo je pitanje u kojem je na skali od 1 (*nimalo*) do 5 (*izrazito*) trebalo zaokružiti u kojoj mjeri bi djetetu trebala stručna pomoć (npr. psihologa). Na kraju je navedeno 6 potencijalnih budućih problema, za koje je na skali od 1 (*nimalo*) do 5 (*izrazito*) trebalo procijeniti koliko je vjerojatno da će se pojaviti do djetetove punoljetnosti. Upitnik je još obuhvaćao demografske podatke, pitanja koja se odnose na procjenu vlastite informiranosti o posvojenju (1-*nimalo* do 5-*izvršno*) i procjenu korisnosti obrazovnih sadržaja o posvojenju za buduću struku (1-*nimalo* do 5-*u potpunosti*). Kako bi se doznalo na čemu temelje trenutačnu informiranost o posvojenju, sudionicima je postavljeno pitanje o njihovim glavnim izvorima informacija o posvojenju, pri čemu su mogli izabrati jedan ili više ponuđenih odgovora - obitelj i prijatelji, stručne knjige i časopisi, TV i dnevne novine te internet, kao i dodati vlastiti).

Postupak

Istraživanje je provedeno grupno, u prvih 15-ak minuta nastave na pojedinom fakultetu, a podaci su se prikupljali anonimno. Sudionicima je rečeno da istraživanje

ispituje neke odrednice procjene ponašanja školske djece i stavove prema određenim životnim opredjeljenjima, a po završetku mjerenja objašnjeno im je zašto im nije eksplicitno rečena prava svrha istraživanja, pojašnjena je svrha njihova sudjelovanja i potencijalna korist ovog istraživanja. Svaki sudionik po slučaju je dobio jedan primjerak upitnika, koji je sadržavao samo jednu od četiri verzija vinjete. Sudionici su prema uputi trebali pročitati vinjetu s opisom djeteta, procijeniti dijete na zadanim česticama i odgovoriti na ostala pitanja zaokruživanjem ili upisivanjem odgovora. Po završetku mjerenja zamolilo ih se da ne komuniciraju o istraživanju s kolegama do kraja provedbe istraživanja.

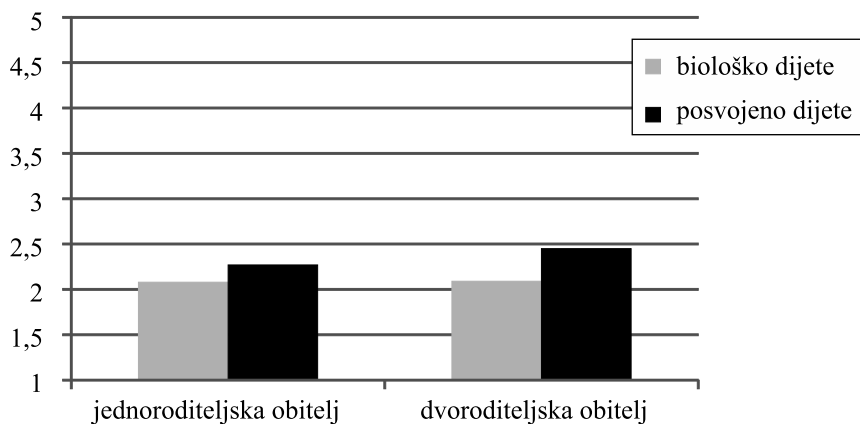
REZULTATI

Kako bi se odgovorilo na prvi problem istraživanja - hoće li budući stručnjaci djeci iz posvojiteljskih obitelji pripisivati veći stupanj nepoželjnih osobina, budućih problema te potrebe za stručnom pomoći nego djetetu iz biološke obitelji –provedene su tri složene analize varijance. Faktorskom analizom 17 nepoželjnih osobina dobivena su 3 faktora, a istim postupkom na 6 budućih problema dobivena su 2 faktora. S obzirom na to da su statistički značajne interkorelacije 3 ($r = 0,28$ do $r = 0,61$) odnosno 2 ($r = 0,55$) subskale sugerirale (a naknadna faktorska analiza i potvrdila) postojanje jednog faktora višeg reda, procjene nepoželjnih osobina uprosječene su u kompozitni rezultat 17 osobina, a procjene budućih problema u kompozitni rezultat 6 problema. Obje skale pokazale su jednaku i zadovoljavajuću pouzdanost (Cronbachov $\alpha = 0,86$). Suprotno očekivanjima, budući stručnjaci dijete iz priče procjenjivali su jednako (s nisko izraženim stupnjem nepoželjnih osobina!), neovisno o načinu formiranja obitelji, broju roditelja i njihovoj interakciji (Tablica 1). Isto tako, suprotno očekivanjima, pokazalo se da budući stručnjaci procjenjuju jednako (i malo!) vjerojatnom pojavu problema kod djeteta iz priče neovisno o načinu formiranja obitelji, broju roditelja i njihovoj interakciji (Tablica 1). Slike u Prilogu A zorno prikazuju djelovanje sadržaja vinjete na pojedinačnu procjenu svake od 17 osobina (Slika A1) i svakog od 6 problema (Slika A2).

Usprkos tome što ne opažaju nikakvu razliku između posvojenog i biološkog djeteta u izraženosti negativnih osobina niti vjerojatnosti pojave budućih problema, čini se da budući stručnjaci ipak rade razliku među njima prilikom procjene potrebe za stručnom pomoći (Slika 1). Naime, kao što je očekivano, sudionice su potrebu za stručnom pomoći procjenjivale većom u slučaju posvojenog djeteta ($F(1,247) = 5,30$; $p < 0,05$; $\eta_p^2 = 0,021$). Pritom sudionice nisu radile razliku između jedno- i dvoroditeljskih obitelji ($F(1,247) = 0,62$; $p > 0,05$), niti se – suprotno očekivanjima – pokazao interakcijski efekt strukture i načina formiranja obitelji ($F(1,247) = 0,50$; $p > 0,05$).

Tablica 1. Deskriptivna statistika vezana uz prosječne procjene nepoželjnih osobina i potencijalnih budućih problema djeteta opisanog u vinjeti s obzirom na četiri eksperimentalne situacije, te značajnost razlike s obzirom na način formiranja obitelji (biološko/posvojeno dijete), broj roditelja (dva/jedan) te njihovu interakciju

Dijete	Broj roditelja	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>N</i>	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
Nepoželjne osobine							
biološko	dva	2,07	0,48	66	$F_{(dijete)} = ,88$	1/251	>0,05
	jedan	2,11	0,56	61			
posvojeno	dva	1,97	0,48	65	$F_{(roditelj)} = 1,59$	1/251	>0,05
	jedan	2,09	0,47	63			
Budući problemi							
biološko	dva	1,90	0,67	66	$F_{(dijete)} = ,08$	1/251	>0,05
	jedan	1,98	0,65	61			
posvojeno	dva	1,88	0,63	65	$F_{(roditelj)} = ,84$	1/251	>0,05
	jedan	1,95	0,69	63			
$F_{(dijete \times roditelj)} = 0,54$							

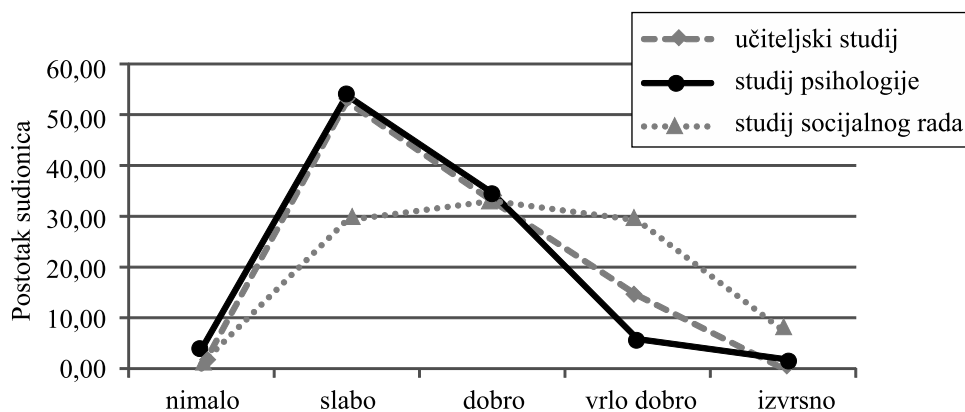


Slika 1. Prosječne procjene potrebe za stručnom pomoći opisanog djeteta s obzirom na četiri eksperimentalne situacije

Studentice svoju trenutačnu informiranost općenito procjenjuju osrednjom (Tablica 2), no Kruskal-Wallisov test pokazao je da se njihove procjene razlikuju ovisno o studiju ($\chi^2(2, N = 255) = 24,01; p < 0,01$) (Slika 2): studentice socijalnog rada svoju upoznatost s temom posvojenja procjenjuju većom u odnosu na studentice psihologije ($U = 1703,5; p < 0,01$) i učiteljskog fakulteta ($U = 3580,5; p < 0,01$) –

Tablica 2. Deskriptivni podaci za procjene informiranosti o temi posvojenja i procjene korisnosti obrazovnih sadržaja o posvojenju na studiju ($N = 255$)

Skala	Studij	M	SD	N	Min_p	Max_p	$M_u (SD_u)$
Procjena vlastite informiranosti o temi posvojenja	Učiteljski studij	2,62	0,73	97	2	4	2,80 (0,88)
	Psihologija	2,48	0,75	52	1	5	
	Socijalni rad	3,13	0,96	106	1	5	
Procjena korisnosti obrazovnih sadržaja o posvojenju na studiju	Učiteljski studij	4,12	0,92	97	2	5	4,34 (0,84)
	Psihologija	4,00	0,86	52	2	5	
	Socijalni rad	4,70	0,57	106	2	5	



Slika 2. Postotci sudionica koje su odabrale pojedine odgovore na pitanje o vlastitoj informiranosti o temi posvojenja kod tri studijske skupine ($N = 255$)

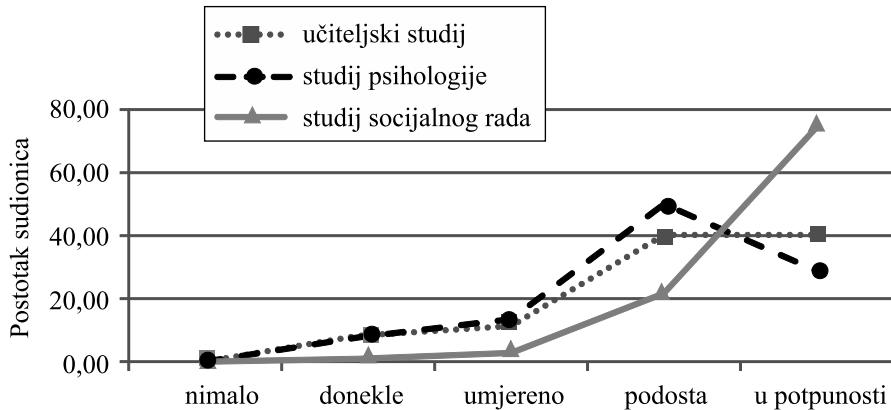
Tablica 3. Postotak sudionica koje su odabrale pojedine odgovore na pitanju o korištenim izvorima informacija o posvojenju ($N = 255$)

Izvori informacija o posvojenju	Postotak sudionica
Televizija i dnevne novine	32,9%
Internet	31,3%
Obitelj i prijatelji	30,6%
Stručne knjige i časopisi	13,8%
Volontiranje	5,1%
Fakultet	2,8%
Predavanja stručnih osoba	0,8%

*suma postotaka ne odgovara 100% jer je bilo moguće odabrati više odgovora

koje pak svoju informiranost procjenjuju podjednako ($U = 2287$; $p > 0,05$). Ovdje vrijedi istaknuti da trenutačna informiranost sudionica o temi posvojenja većinom počiva na informacijama prikupljenim iz medija i osobnih poznanstava, a mnogo manje na stručnim informacijama (Tablica 3).

Istovremeno, studentice obrazovne sadržaje na temu posvojenja smatraju vrlo korisnima za svoju buduću profesiju (Tablica 2), a Kruskal-Wallisov test ponovno je pokazao da se njihove procjene razlikuju ovisno o studiju ($\chi^2(2, N = 255) = 39,69$; $p < 0,01$) (Slika 3): buduće socijalne radnice procjenjuju obrazovne sadržaje o posvojenju korisnijima za buduću profesiju u odnosu na buduće psihologinje ($U = 1420$; $p < 0,01$) i buduće učiteljice ($U = 3229,5$; $p < 0,01$) – koje pak ponovno obrazovne sadržaje o posvojenju procjenjuju jednako korisnima za buduću profesiju ($U = 2274$; $p > 0,05$).



Slika 3. Postotci sudionica koje su odabrale pojedine odgovore na pitanje o korisnosti sadržaja o posvojenju na studiju kod tri studijske skupine ($N = 255$)

RASPRAVA

Provedenim istraživanjem pokazalo se da će budući stručnjaci dijete istih karakteristika u istoj situaciji procjenjivati podjednako – neovisno o broju roditelja i načinu formiranja obitelji kojoj pripada, no da će prilikom procjene potrebe za stručnom pomoći biti pristrani i svoje mišljenje temeljiti na informaciji o vrsti obitelji. Buduće stručnjakinje navode da nisu baš dobro upoznate s temom posvojenja – pri čemu i tu razinu (ne)informiranosti u pravilu temelje na nestručnim izvorima; dok ujedno takve sadržaje procjenjuju podosta važnima za buduću struku. U nastavku ćemo se osvrnuti na ograničenja provedenog istraživanja, komentirati dobivene rezultate u

kontekstu dosadašnjih istraživanja te konačno navesti praktične implikacije ovog istraživanja.

Jedno od mogućih ograničenja provedenog istraživanja veže se uz uzorak studenata; iako je zbog eksperimentalnog dijela istraživanja homogenost sudionika s obzirom na godinu studija, spol te mjesto studiranja bila prednost, veću generalizaciju rezultata na buduće stručnjake u radu s djecom omogućio bi više heterogeni uzorak. Dodatno, iako je metoda vinjete odabrana zbog prednosti mjerenja implicitnih umjesto eksplicitnih stavova, sam sadržaj vinjete po svom je smislu sažet, usmjerava razmišljanje i procjenu sudionika na specifičan, vrlo ograničen kontekst te time otežava generalizaciju na druge situacije. I konačno, sve čestice na kojima su procjenjivane osobine djeteta i budući problemi bile su u istom smjeru – samom svojom pojavom sugerirajući postojanje „nepoželjnih“ osobina i budućih problema, što je u kombinaciji s opisanom uobičajenom i nespecifičnom situacijom sudionice moglo navesti na davanje čim nižih, socijalno poželjnih procjena– odgovora koji bi bili očekivani za nekoga tko je odabrao njihovu (buduću) struku.

Rezultati dosadašnjih istraživanja stavova studenata prema obiteljima nastalim posvojenjem slažu se s onima dobivenima na općoj populaciji (National Adoption Attitudes Survey, 2002) i sugeriraju postojanje negativne percepcije posvojiteljskih obitelji. U istraživanju koje je provela Frye (2010) pokazalo se da je četvrtina studenata smatrala da će posvojena djeca imati više bihevioralnih problema od biološke djece, a polovina studenata smatrala da će posvojena djeca imati više emocionalnih problema od biološke djece. Naši nalazi donekle odgovaraju prethodnima – procjena da posvojeno dijete u većoj mjeri treba stručnu pomoć, iako pokazuje ista ponašanja i osobine kao i biološko dijete, indicira da već za vrijeme studija kod studenata pomagačkih struka postoji podloga za razvoj stereotipnih ponašanja u budućoj struci i eventualnih pristranih procjena budućih stručnjaka u profesionalnom kontekstu. Pa ipak, vrijedi istaknuti da se na temelju ovog istraživanja ne može jasno i jednoznačno zaključiti o podlozi procijenjene veće potrebe posvojenog djeteta za stručnom pomoći; za sada ostaje neutvrđeno je li ona odraz stava da su posvojena djeca više neprilagođena, izraz percepcije da posvojena djeca više trebaju podršku ili motivacije sudionica da daju odgovore koje smatraju socijalno prihvatljivima. Istraživanje koje je pak provela Bonds-Raacke (2009) sugerira da studenti nemaju jako izražene stavove prema posvojenju, a tome u prilog govore i prosječne procjene našeg istraživanja koje također upućuju na relativno blago izražen stav. Ako pritom uzmemo u obzir i načelno malu veličinu efekta dobivenu kod ispitivanja razlika u potrebi za stručnom pomoći – može se zaključiti da su zbog svoje slabije izraženosti stavovi budućih stručnjaka više podložni promjeni. Tome u prilog ide i djelomično (ne)slaganje nalaza našeg istraživanja s rezultatima istraživanja Modić Stanke (2016) – koje sugerira da različit kontekst (usmjeravanje na potencijalne eksternalizirane probleme) može dovesti do pripisivanja više emocionalnih i sa školom povezanih problema u slučaju posvojenog djeteta. Čini se da, ako je situacija

dovoljno neutralna i ne privlači pažnju (kao u slučaju našeg istraživanja), budući stručnjaci nisu skloni stigmatizirati posvojenju djecu. Ako se toj informaciji pridoda podatak da je podložnost promjeni stava najveća u periodu rane odrasle dobi (Vissers i Krosnick, 1998), može se zaključiti kako je upravo ova populacija budućih stručnjaka ona s kojom treba raditi na preventivi buduće stigmatizacije posvojene djece od strane stručnjaka.

Čini se da kod budućih stručnjaka u ovom periodu života i obrazovanja postoji prostor, ali i interes za dodatnu edukaciju na temu posvojenja. Buduće učiteljice, psihologinje i socijalne radnice svoju trenutačnu informiranost o temi posvojenja u najvećoj mjeri procjenjuju slabom ili dobrom (što treba uzeti s oprezom zbog mogućnosti precjenjivanja radi socijalno poželjnog odgovaranja), a istodobno većina procjenjuje da bi im sadržaj o posvojenju u sklopu studija bio podosta ili u potpunosti koristan za buduću struku. Ovdje ističemo da su upravo studentice socijalnog rada koje su jedine imale priliku susresti se s temom posvojenja na dosadašnjem studiju (u sklopu kolegija posvećenog obiteljskom pravu), procijenile veću vlastitu informiranost, ali i veću korisnost takvih sadržaja za studij u odnosu na studentice psihologije i učiteljskog studija. Izgleda da nastavni sadržaji o posvojenju kod studentica ne samo da povećavaju informiranost o temi već i osvještavaju važnost te tematike u budućem zanimanju. Ovo istraživanje općenito pokazuje da su već tijekom studija budući stručnjaci svjesni da će se (barem neki od njih) profesionalno susretati sa klijentima/korisnicima čiji će slučajevi zahtijevati poznavanje specifičnosti posvojiteljskih obitelji. Mišljenje studenata je u skladu s procjenama stručnjaka koji, unatoč susretanju s posvojiteljskim obiteljima u praksi, procjenjuju nedostatak sadržaja u službenom obrazovanju i dodatnim edukacijama (Post, 2000). Općenito se može zaključiti da istraživanja na studentima, stručnjacima i posvojiteljskoj zajednici jasno i jednoglasno upućuju na postojanje potrebe za edukacijom stručnjaka; iako je edukaciju moguće organizirati i u sklopu stručnog osposobljavanja na određenom radnom mjestu, mišljenja smo da bi njezin preventivni učinak bio bolji u sklopu fakultetskog obrazovanja.

ZAKLJUČCI

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati implicitne stavove budućih stručnjaka prema posvojenoj djeci i u tom smislu ispitati hoće li studentice različito procijeniti karakteristike djeteta, vjerojatnost pojave budućih problema te potrebu za stručnom pomoći – ovisno o informaciji dolazi li dijete iz biološke ili posvojiteljske obitelji. Iako je očekivano da će studentice generalno imati negativniju percepciju posvojene djece, posebno one koja žive s jednim roditeljem, razlika se nije pokazala u procjenama osobina i budućih problema, ali jest kod potrebe za stručnom pomoći – gdje su veću potrebu za njome pripisivale posvojenom djetetu. Dodatno, cilj je bio ispitati trenutačnu informiranost studentica o temi posvojenja te ispitati potrebu

za dodatnim informiranjem na tu temu u obrazovnom kontekstu. Procjene vlastite informiranosti studentica o posvojenju u pravilu su niske, a istodobno procjene ko-risnosti takvih sadržaja za studij i buduću profesiju visoke. Budući da informacije o posvojenju studentice uglavnom dobivaju od medija te obitelji i prijatelja, opaža se potreba za organiziranjem stručnih edukacija – po mogućnosti već u sklopu fakultetskog obrazovanja, kako bi se osiguralo veće znanje i osviještenost budućih stručnjaka te istovremeno prevenirala buduća stigmatizacija posvojene djece od strane onih koji im trebaju pružati podršku i pomoć.

LITERATURA

- Behle, A. E. i Pinquart, M. (2016). Psychiatric Disorders and Treatment in Adoptees: A Meta-Analytic Comparison with Non-Adoptees. *Adoption Quarterly*, 19(4), 284 - 306. doi: 10.1080/10926755.2016.1201708
- Bonds-Raacke, J. M. (2009). College Students' Attitudes Toward Adoption: A Brief Note. *College Students Journal*, 43(1), 132-135.
- Borders, L. D., Black, L. K. i Pasley, B. K. (1998). Are Adopted Children and Their Parents at Greater Risk for Negative Outcomes? *Family Relations*, 47, 237-241. doi: 10.2307/584972
- Brand A.E. i Brinich P.M. (1999). Behavior Problems and Mental Health Contacts in Adopted, Foster, and Nonadopted Children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 40, 1221–1229. doi: 10.1111/1469-7610.00538
- Brodzinsky, D. M. (1993). Long-term Outcomes in Adoption. *The Future of Children*, 3(1), 153-166. doi: 10.2307/1602410
- Brodzinsky, D.M. (2013). *A Need to Know: Enhancing Adoption Competence Among Mental Health Professionals*. <http://adoptioninstitute.org/publications/a-need-to-know-enhancing-adoption-competence-among-mental-health-professionals/>.
- Donalds, E.S. (2012). *Voices Of Adoptees: Stories And Experiences Within Schools. (Neobjavljeni doktorski rad)*. Keene, New Hampshire: Antioch University New England. https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession = antioch1333635869&disposition = inline
- Frye, A. (2010). *College Students' Perceptions Of Adoption. (Magistarski rad)*. Alabama: Department of Human Development and Family Studies in the Graduate School of The University of Alabama. http://acumen.lib.ua.edu/content/u0015/0000001/0000485/u0015_0000001_0000485.pdf
- Howard, J.A., Smith, S.L. i Ryan, S.D. (2004). A Comparative Study of Child Welfare Adoptions with Other Types of Adopted Children and Birth Children. *Adoption Quarterly*, 7(3), 1-30. doi: 10.1300/J145v07n03_01
- Kralj, S., Modić Stanke, K. i Topčić-Rosenberg, D. (2014). *Problemi i potrebe posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelj, odgojno-obrazovne institucije i okolinu*. Adopta – udruga za potporu posvajanju. http://www.adopta.hr/images/ADOPTA_istrazivanje.pdf

- Kriebel, D. K. i Whitten, K. (2014). Mental Health Professional's Attitudes and Expectations About Adoption and Adopted Children. *Adoption Advocate*, 69, 1-7. <https://www.adoptioncouncil.org/files/large/da15638d5935303>
- Miall, C. E. (1987). The Stigma of Adoptive Parent Status: Perceptions of Community Attitudes Toward Adoption and the Experience of Informal Social Sanctioning. *Family relations*, 36, 34-39. doi: 10.2307/584644
- Modić Stanke, K. (2016). Kakve veze ima kako smo postali obitelji? Stavovi okoline prema posvojenoj djeci i njihovim roditeljima. Sažetci priopćenja „XX. dani psihologije u Zadru“. Zadar: Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru. <http://www.unizd.hr/Portals/29/2016/XX%20Dani%20psihologije%20u%20Zadru%20-%20Summaries-sazetci.pdf>
- National Adoption Attitudes Survey (2002). Donaldson Adoption Institute. http://www.adoptioninstitute.org/old/survey/Adoption_Atitudes_Survey.pdf
- Post, D. E. (2000). Adoption in Clinical Psychology: A Review of the Absence, Ramifications, and Recommendations for Change. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 9, 361-371. doi: 10.1023/A:1009450011998
- Strack, F. i Deutsch, R. (2004). Reflective and Impulsive Determinants of Social Behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 8 (3), 220-247. http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1207/s15327957pspr0803_1
- Swinton, J. J. (2011). *Adoptees and Behavior Problems: A Meta-Analysis. (Doktorski rad)*. Kansas: School of Family Studies and Human Services, College of Human Ecology, Kansas State University. <https://krex.k-state.edu/dspace/bitstream/handle/2097/13098/JonathanSwinton2011.pdf?sequence=3>
- Visser, P. S. i Krosnick, J. A. (1998). Development of Attitude Strength Over the Life Cycle: Surge and Decline. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75 (6), 1389-1410. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.75.6.1389>
- Van Ijzendoorn, M. H., Juffer, F. i Poelhuis, C. W. K. (2005). Adoption and Cognitive Development: A Meta-Analytic Comparison of Adopted and Nonadopted Children's IQ and School Performance. *Psychological Bulletin*, 131(2), 301. doi: 10.1037/0033-2909.131.2.301

IMPLICIT ATTITUDES TOWARDS ADOPTED CHILDREN – DO FUTURE EXPERTS NEED (ADDITIONAL) ADOPTION EDUCATION?

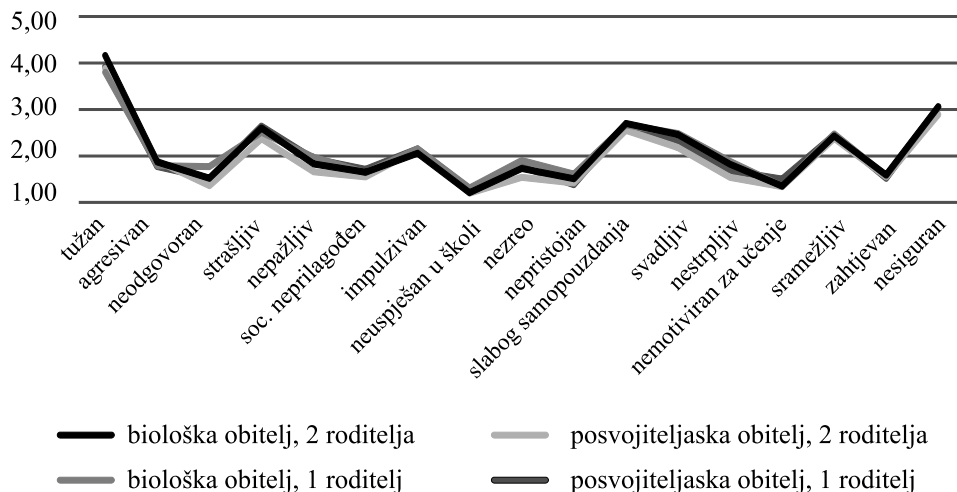
Abstract

National Adoption Attitudes Survey (2002) revealed that a half of Americans believe that adoptees are more likely to have behavioral and educational problems, and a third that they are more likely to have medical and drug/alcohol related problems and are less likely to be happy, self-confident and well adjusted. Experts – school co-

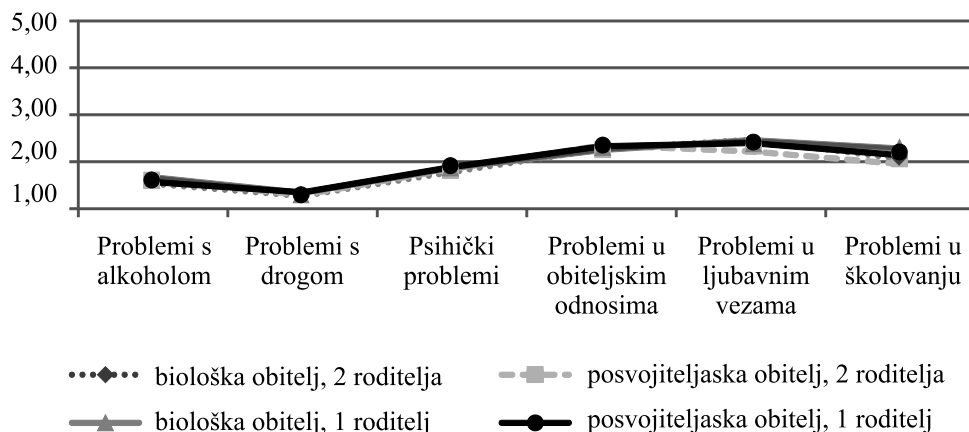
unsellers, social workers and family therapists held similar beliefs, which indicates the possibility of stigmatization of adoptees, even by professionals that provide (them) support and help. Aiming to explore this subject in Croatia, we investigated future psychologists', social workers' and teachers' implicit attitudes towards adopted children and examined their adoption awareness and need for adoption education. Female students ($N = 255$) were randomly assigned to one out of four groups. After reading one out of four vignettes (biological/adopted child \times 1/2 parents) their task was to evaluate characteristics, need for special help and future problems of the described child. Though participants assessed the child's characteristics and future problems regardless the way the family was formed, they also estimated that the adopted child needs more professional help. Future experts stated they were not well informed about adoption – mostly listing television/daily newspapers, the Internet and family and friends as their main source of adoption information, but at the same time they found the topic very useful for their future profession. These findings suggest a need for additional adoption education in university programs – with the goal of ensuring future experts' greater knowledge and awareness and preventing stigmatization of adopted children.

Key words: implicit attitudes, adoption awareness, adoptees, adoptive families, helping profession students

Prilog A



Slika A1. Prosječne procjene pojedinih osobina za četiri skupine sudionica s obzirom na procjenjivano dijete iz vinjete ($N = 255$)



Slika A2. Prosječne procjene pojedinih potencijalnih problema za četiri skupine sudionica s obzirom na procjenjivano dijete iz vinjete ($N = 255$)